

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

קושיית המגן אברהם כיצד מברך על עכו"ם נאה

איתא בגמרא במגילה (כח.): שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה, במה הארכת ימים... אמר לו, מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע. דאמר רבי יוחנן, אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע, שנאמר (מלכים ב' ג יד) "לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך". רבי אלעזר אומר, עיניו כהות, שנאמר (בראשית כז א) "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות", משום דאסתכל בעשו הרשע... רבא אמר מהכא, "שאת פני רשע לא טוב" (משלי יח ה).

והנה פסק השולחן ערוך (או"ח סימן רכה ס"י): הרואה אילנות טובות ובריות טובות, אפילו עובד כוכבים או בהמה, אומר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שככה לו בעולמו'. ובמגן אברהם (סק"כ) הקשה כיצד יברך על ראיית עובד כוכבים, והלא אמרינן בגמרא שאסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע. ויישב דמירי כשרואהו, והיינו שעשה שלא כדיון או שראהו באונס, וצריך לברך. אמנם הוסיף המג"א ויישב עוד: ומכל מקום נראה, דדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור, אבל ראייה בעלמא מותר. ובתוך דבריו ציין המגן אברהם לדברי הבית יוסף (סימן רכט) לענין ברכת הקשת. דהנה כתב הטור (שם): הרואה הקשת אומר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם זוכר הברית'... ואסור להסתכל בו הרבה. וכתב הבית יוסף: ומפרש רבינו דלא מיתסר אלא דוקא להסתכל בו הרבה. וכן כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמוד שדמ) וזה לשונו: נשאל הרא"ש, איך מסתכלין בקשת כשמברכין, והא אמרינן שהמסתכל בקשת עיניו כהות. והשיב, דאין מסתכל כרואה, כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה, ואסור, עכ"ל. וע"ד שחילק הרא"ש בין הסתכלות לראיה לגבי ראיית הקשת, כן חילק המגן אברהם לענין הסתכלות בצלם דמות אדם רשע.

הסתכלות בכהנים בזמן ברכת כהנים בזמן הזה ובמקדש

ולענין ברכת כהנים כתב השו"ע (סימן קכח סכ"ג): בשעה שהכהנים מברכים העם... והעם יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם. והמגן אברהם (ס"ק לה) ציין אף שם למבואר בטור ובבית יוסף לענין ברכת הקשת, שלשון 'להסתכל' משמעותו הבטה, וכתב שלפי זה דוקא להסתכל הרבה אסור, אבל ראייה בעלמא לא מיתסרא. ומ"מ הוסיף, שנוהגין שלא לראות כלל, ונתן טעם לדבר שעושים בזה זכר למקדש, ששם היתה אסורה אף ראייה בעלמא משום כבוד השכינה.

ואמנם יש להעיר שבגמרא בחגיגה (טז.) אמרו: דרש ר' יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש, כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות: בקשת, בנשיא ובכהנים כו'. ושם מפורש דאיירי בכהנים בזמן שבית המקדש קיים, וכמו שכתב המג"א עצמו בהמשך דבריו. ואם כן לא יהיה איסור ההסתכלות שווה בכל אלו הדברים, שהרי בקשת מפורש בטור שאין האיסור אלא בהסתכלות מרובה, ואילו בכהנים כתב המג"א שהאיסור הוא אפילו בראיה בעלמא.

היתר הסתכלות בנשים שלא בכונה ליהנות וסתירת דברי המשנ"ב בזה

ולענין הסתכלות בנשים, כתב המשנה ברורה (סימן עה סק"ז) שאם מסתכל בה ליהנות, עובר ב"לא תתורו אחרי עיניכם". אבל הסתכלות בעלמא לפי תומו בלא נהנה, שרי, אם לא מצד המוסר. ועוד כתב: ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם חשוב יש לו ליזהר בכל גווני.

ובגמרא בכתובות (יז.) אמרו: א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה, כדי לחבבה על בעלה. ולית הלכתא כוותיה. והקשו תלמידי רבינו יונה (כתובות יז.) כיון שאינו מותר לראותה, היאך נוכל למצוא עדים שיראו אותה שיצאה בהינומא וראשה פרוע. ויישבו בשנים דרכים: א' יש לומר, דכיון שרואין הינומא או שאר הדברים שדרך לעשותם לבתולה, ואומרים כל העולם זו כלה פלונית, אותה חזקה היא כמו ראייה. ב' ורבינו מאיר הלוי ז"ל תירץ בענין אחר, דדוקא להסתכל אמרו דאינו מותר, אבל ראייה בעלמא לפי שעה בשעה שמוליכין אותה, מותר. הרי שנחלקו בזה רבותינו הראשונים.

ובגמרא במסכת עבודה זרה (כ.): מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית, וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר, אמר "מה רבו מעשיך ה'" (תהילים קד כד). ואף רבי עקיבא ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחק ובכה כו'. ומקשה הגמרא: ולאסתכלי מי שרי, מיתיבי "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג י) שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכווערת. ומיישבת הגמרא: קרן זוית הואי. ופירש רש"י (כ: ד"ה קרן): כשפונה לימין או לשמאל ליכנס ממבוי למבוי ופוגעין זה את זה בקרן זוית, דאינו רואה אותה מרחוק באה כנגדו שיעצום עיניו.

ובביאור הלכה (סימן רכה ס"י ד"ה אפילו) הקשה מדוע הוצרכה הגמרא להקשות על הנהגת רשב"ג ור"ע ממה שאסור להסתכל באשה, הלא בלא"ה אף אם היה זכר היה אסור להסתכל בו כיון שאין להסתכל בדמות אדם רשע. ומכח קושיא זו הוכיח המשנ"ב כדעת המג"א, שאין איסור הסתכלות בדמות אדם רשע אלא בהתבוננות אבל בראיה בעלמא מותר, ולכן לא יכולה היתה הגמרא להקשות מכח דין זה שאסור להסתכל בדמות אדם רשע, שעל כך יכולה היתה ליישב בקל שרשב"ג ור"ע לא התבוננו אלא הסתכלו בראיה בעלמא.

החילוק

בין

הסתכלות

לראיה

יום ראשון ז שבט

מגילה דף כח

הגה"ת

a8843414@gmail.com

והנה מבואר להדיא מהמשך הדברים - אף שלא כתבם המשנה ברורה להדיא - שלגבי איסור הסתכלות בנשים מלא היה תשובה זו מועילה, ואף בראיה בעלמא אסור להסתכל בנשים, ולכן הקשתה הגמרא כיצד הסתכלו רשב"ג ור"ע על אשה, ולא יישבה שהיה זה בראיה בעלמא. ולכאורה סתרו דבריו, שכן בסימן ע"ה כתב להדיא שהסתכלות "לפי תומו בלא נהנה שרי". ואכן במשנ"ב מהדורת דרשו (סימן עה) הוציאו מכח סתירה זו, שכוונת המשנ"ב להתיר רק כשאינו מתכווין לראותה כלל, אבל אם מתכווין לראותה אף שלא לשם הנאה, וכגון שמסתכל לראות מי המדבר עמו, אסור. אמנם זה כנגד סתימת דבריו שהתיר במסתכל 'לפי תומו בלא נהנה'.

ראיית החיד"א שאסור להסתכל דרך העברה ודעת המנחת שמואל שאדם חשוב שאני

ואמנם על גוף יישוב הגמרא בעבודה זרה, שהיה זה בקרן זוית באופן שלא ראה מרחוק שבה כנגדו כדי לעצום עיניו. הקשו המפרשים, מדוע לא יישבה הגמרא בפשטות שכל האיסור בהסתכלות בנשים הוא רק בהתבוננות, ואילו רשב"ג ור"ע הסתכלו בדרך העברה, בראיה בעלמא, המותרת.

ואכן החיד"א בפתח עינים (ע"ז שם) הביא ראייה מגמרא זו למה שראה בפוסק אחד קדמון בחיבור כתב יד כתוב על קלף, שכתב שם: הסתכלות בנשים יש אומרים דדרך העברה, כלומר שאין הראיה בהם בקבע, לית לן בה. ואינו נראה, אלא כל הבטה בעולם באשת איש אסורה, וה"ה לכל אשה שהיא אסורה עליו משום ערוה. וכתב החיד"א שמסוגיית הגמרא בע"ז יש להביא ראייה לדבריו, שלכן לא יכולה היתה הגמרא ליישב שהיה זה דרך העברה, כיון שאף דרך העברה אסורה ההסתכלות בנשים.

ולעיל הזכרנו מה שכתב המשנ"ב בשם ספר מנחת שמואל (ברכות נח): שאף שהסתכלות בראיה בעלמא מותרת, מכל מקום אדם חשוב שאני. ובאמת מקור דבריו הם מדברי הגמרא בעבודה זרה, שכן הקשה לפי מה שכתב המגן אברהם שאין איסור הסתכלות באדם רשע אלא בהתבוננות ולא בראיה בעלמא, אם כן מה מקשה הגמרא כיצד הסתכל רשב"ג על אותה עובדת כוכבים, שמא לא התסתכל אלא בראיה בעלמא [ולא רצה לחלק בין הסתכלות באדם רשע להסתכלות בנשים]. ומכח קושיה זו הכריח המנחת שמואל שאדם חשוב שאני, וקושיית הגמרא אינה מצד עיקר הדין שאסור להתסכל בנשים, שעל זה יכולה היתה הגמרא ליישב שראיה בעלמא מותרת, אלא קושיית הגמרא היא מכח מה שאדם חשוב יש לו להיזהר אף מראיה בעלמא. וכן משמע בירושלמי (ע"ז פ"א ה"ט) שהביא שם הקושיא בנוסח: וכי דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים. ומכך שלא הביא הירושלמי הברייתא שם נתבאר איסור התסכלות בנשים, משמע שאין הקושיא מצד עיקר הדין, אלא רק מחמת שרבן גמליאל אדם חשוב ויש לו ליזהר אף בראיה בעלמא.

יישוב סתירת דברי המשנה ברורה

ולפי זה אפשר לפרש כוונת המשנה ברורה כפשוטו, שאכן התיר המשנה ברורה הסתכלות בנשים לפי תומו ובלא נהנה, ואפילו אם מתכווין לראותה כגון לידע מי המדבר עמו. ומה שהוכיח מדברי הגמרא בעבודה זרה כדברי המגן אברהם שראיה בעלמא מותרת, ממה שלא הקשתה הגמרא על רשב"ג מהדין שאסור להתסכל בפני אדם רשע, אשר מזה הוכחנו שלגבי איסור הסתכלות בנשים אסור אפילו ראייה בעלמא - אין כאן כל ראייה, שהרי המשנ"ב העתיק את פסק המנחת שמואל שאדם חשוב שאני, ופשוט שלכן כוונתו בביאורו"ל, שלגבי הסתכלות בנשים לא יכולה היתה הגמרא ליישב שראיה בעלמא מותרת, אף שכן הדין, שהרי רשב"ג יש לו להחמיר כיון שהוא אדם חשוב. [ומ"מ יש להעיר לפי מה שכתב המשנ"ב שמצד המוסר יש ליזהר מהסתכלות בנשים, ולכאורה כוונתו מצד סייג שלא יבוא לידי הרהור וכיו"ב, אם כן שמא מכח זה הקשתה הגמרא על רשב"ג כיצד הסתכל באשה, ואם כן אין מקור לדין המנחת שמואל שאדם חשוב שאני, ויל"ע].

והגדרת ראייה לפי תומו המותרת, כתב הגרמ"ש שפירא זצ"ל בספר זהב משבא, שראייה הפוגמת היא בתליית העיניים לראות הצורה לפרטים, אבל ראייה בעלמא אינה פוגמת. והוסיף שם שאין החילוק תלוי בזמן הראייה, כי יש ובראייה מועטת בהרף עין הוא מתבונן לפרטים וכבר נטמאו עיניו, ויש שגם בראייה ארוכה הרי הוא נראה כרואה אך באמת אינו רואה הצורה כלל. וכדרך שהולך אדם ברחוב, שאף שרואה הדרך שלפניו אך אינו מתבונן בה.

ביאור האגרות משה שמה שנתפעל רשב"ג עד שבירך חשוב הנאה

גם באגרות משה (או"ח ח"א סימן מ) כתב שלכאורה יש קצת ראייה מדברי הגמרא בעבודה זרה שאפילו בלא כוונה ליהנות אסור להסתכל, ממה שהקשתה הגמרא על רשב"ג כיצד הסתכל על אותה נכרית, ולא יישבה הגמרא שלא נתכוון ליהנות. אמנם מאידך דקדק האגרו"מ מלשון הרמב"ם (איסורי ביאה פכ"א ה"ב): והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון ליהנות כמי שנסתכל במקום התורף. משמע שכל האיסור דווקא ב'נתכוון ליהנות'. וכן לשון השו"ע (אה"ע סימן כא ס"א).

ולכן יישב הגרמ"פ באופן אחר עיקר הקושיא, שמכח שהתפעל רשב"ג מיופיה עד שאמר עליה "מה רבו מעשיך ה'" נחשב זה הנאה, ולכן הקשתה הגמרא כיצד הסתכל בה להנאתו. ועל זה יישבה הגמרא שהיה זה בקרן זוית ולא הספיק לעצום עיניו ונהנה לאונסו.

ובספר תורת ההסתכלות (סימן יא) הוסיף בביאור הדברים שכיון שברכה זו על בריות נאות הרי היא מברכות הנהנין, משום הכי צריך שיהנה מראייתו, ולכן אם נתפעל רשב"ג מיופיה עד שבירך עליה ע"כ שנהנה. אמנם דבר זה, אם צריך להנות מראייתו כדי לברך ברכה זו על בריות נאות, תלוי ועומד במחלוקת ראשונים, שהרא"ה בברכות (נח): כתב בשם הראב"ד שצריך שיהנה בראייתו. והמאירי (שם) כתב שמברך על עצם הראיה אף שלא נהנה.

"אין החילוק תלוי בזמן הראיה, כי יש ובהרף עין מתבונן לפרטים, ויש שגם בארוכה נראה כרואה ואינו רואה"

החידוש היומי הוקדש לעילוי נשמת הגה"צ רבי אהרן בן סולטנה זצ"ל נלב"ע ז' שבט תש"פ

החידוש היומי הוקדש לזכות החתן שמעון ב"ר ישראל חיים בלומנטל והכלה יעל ב"ר בן ציון ברון שיזכו להקים בית נאמן בישראל אכ"ר